

залишаються в межах регіону. Такий підхід не лише підвищує енергетичну самодостатність громад, але й зміцнює їх економічну стійкість у довгостроковій перспективі.

Серед ключових технологій, що сприяють енергетичному переходу, особливо перспективними є системи для зберігання й акумуляції енергії. Їх інтеграція в енергетичну систему регіону, зокрема в комбінації з енергетичними культурами, є потужним інструментом зміцнення економічної безпеки. Це створює умови для розвитку кластерного підходу до енергетичної безпеки: вирощування біомаси, її переробка в енергію, збереження в акумулюючих системах і подальше використання, що має на меті оптимізувати витрати та підвищити ефективність використання місцевих ресурсів.

Отже, енергетичні культури постають не просто альтернативою традиційним джерелам енергії, а комплексним інструментом для розвитку місцевого господарства, покращення стану ґрунтів, збільшення зайнятості та зміцнення енергетичної й економічної безпеки регіонів. У поєднанні з сучасними системами накопичення енергії, цифровими технологіями управління та державними стимулами, вони можуть стати основою нової моделі децентралізованої, стійкої та ефективної енергетики, орієнтованої на місцеві ресурси та потреби.

Криштофор Г. О.

*Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», вул. Героїв Оборони, 10,
м. Київ, 03127, Україна
e-mail: galinakryshthofor@gmail.com*

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ ПЛОДОВИХ ТА ЯГІДНИХ КУЛЬТУР

Ефективне функціонування промислового садівництва неможливе без надійної основи – якісного садивного матеріалу. Садивний матеріал є головним чинником формування високопродуктивних і довговічних насаджень, що відповідають сучасним вимогам ринку, є стійкими до хвороб та шкідників, зміни клімату тощо. Проте, розсадництво в Україні стикається з низкою системних проблем, вплив яких ускладнює залучення інвестицій, гальмує технологічне оновлення виробництва та знижує конкурентоспроможність українського садивного матеріалу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

За останні роки в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення площ, зайнятих під вирощування садивного матеріалу плодових і ягідних культур. Якщо у 2017 році вони становили близько 411,1 га, то у 2024 році зменшилися до 78,1 га, тобто на 81%. Зокрема,

площі вирощування плодкових культур скоротилися з 260,6 до 48,2 га (–81,5%), а ягідних – з 150,5 до 29,9 га (–81,2%).

Головним чинником такого падіння є зменшення обсягів закладання промислових садів, які, власне, і визначають попит на садивний матеріал. У 2017–2019 роках сільськогосподарські підприємства щорічно закладали 3,9–4,6 тис. га садів, тоді як у 2020–2021 роках ці показники скоротилися до 2,3–2,4 тис. га через погіршення економічної ситуації спричинене пандемією COVID-19. У 2022–2024 роках унаслідок повномасштабного вторгнення площі нових садів зменшилися ще до 1,2–1,6 тис. га. Також слід зазначити, що починаючи з 2022 року додатковими негативними чинниками, які призвели до значного скорочення площ розсадників, стали воєнні дії та окупація регіонів, у яких ті були розташовані.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, у 2024 році в Україні діяло близько 45 суб'єктів господарювання, що займалися виробництвом садивного матеріалу. Ними було вирощено 1081,1 тис. шт. саджанців плодкових і горіхоплідних культур, 2387,1 тис. шт. – ягідних, і 1485,0 тис. шт. – суниці. У порівнянні з довоєнним 2021 роком ці обсяги скоротилися у 6, 1,6 та 3,5 рази відповідно.

За даними Реєстру сертифікатів на насіння і садивний матеріал, у 2024 році було сертифіковано 188 партій садивного матеріалу, переважну більшість з якого становили суниці та лохина. Частка продукції українського походження становила 79,1%. Найбільші обсяги імпортованого садивного матеріалу походили з Польщі – 11,8%, Італії – 5,9% та Румунії – 2,3%, тоді як на інші країни припадало 0,9%. Таким чином, попри вплив зовнішніх факторів, українське розсадництво демонструє певну стійкість та зберігає провідну роль у забезпеченні внутрішнього попиту.

В умовах трансформації аграрного сектору України та інтеграції до європейського ринку проблеми функціонування галузі розсадництва набувають особливої актуальності. Сьогодні галузь функціонує в умовах, що супроводжуються як позитивними зрушеннями (поява нових технологій, активізація приватних виробників), так і системними проблемами (недостатнє фінансування, недосконале законодавство, слабкий нагляд з боку контролюючих органів). Війна виступає як найбільш критичний фактор, що ще більше посилює нестабільність ринку, роблячи будь-які довгострокові інвестиції вкрай ризикованими.

Головною проблемою залишається високий рівень тінізації ринку саджанців. Причиною цього є недосконалі механізми законодавчого регулювання та відсутність системного контролю у сфері сертифікації та реєстрації садивного матеріалу. Істотна частка саджанців вирощується у неспеціалізованих господарствах (особистих селянських, фермерських тощо), які не мають належної матеріально-технічної бази та кваліфікованих кадрів, а також часто не сплачують податки до бюджету. Наслідком стає поширення садивного матеріалу без належної

якості, часто зараженого вірусами або іншими патогенами, що у свою чергу, знижує конкурентоспроможність галузі розсадництва. Недобросовісні учасники ринку можуть пропонувати продукцію за значно нижчими цінами, оскільки уникають витрат на сертифікацію, дотримання технологій вирощування тощо. За таких умов ті, хто інвестують у легальний бізнес опиняються у не вигідному становищі: ціновий тиск тіньового ринку скорочує їхній потенційний прибуток і робить вкладення менш привабливими.

Ще однією проблемою є те, що українське законодавство у сфері насінництва і розсадництва не враховує усіх особливостей багаторічних плодових і ягідних культур. Причиною є те, що воно розроблялося переважно для культур, що розмножуються генеративним способом. Це значно ускладнює вихід вітчизняного садивного матеріалу на міжнародні ринки.

Попри наявні проблеми, розсадництво має значний потенціал до зростання. Подальший розвиток галузі неможливий без посилення державної підтримки. Насамперед, це пов'язано з державними програмами фінансування, які компенсують витрати на закладання садів і закупівлю садивного матеріалу. Такі програми фактично запускають механізм активного виробництва сертифікованих саджанців.

Разом з тим розвиток розсадництва також потребує удосконалення нормативно-правової бази. Важливими є спрощення процедури реєстрації сортів суспільного надбання, наближення української класифікації садивного матеріалу до європейської та гармонізація українського законодавства з європейським. Також доцільно спростити процедуру отримання сертифікату, що посвідчує товарні якості садивного матеріалу.

Стратегічним напрямом є широке впровадження біотехнологій, зокрема культури тканин, методів оздоровлення садивного матеріалу *in vitro* та створення базових клонів для масового розмноження. Це дасть можливість забезпечити виробників безвірусним матеріалом, що відповідатиме міжнародним стандартам. Важливим завданням стає створення науково-виробничих біотехнологічних комплексів, здатних задовольнити потреби галузі. Їх запуск дозволить налагодити виробництво безвірусного садивного матеріалу високих категорій та забезпечити не лише внутрішні потреби, а й можливість експорту.

Водночас Україна має значний експортний потенціал у сегменті сертифікованого садивного матеріалу. Це пов'язано як зі сприятливими природно-кліматичними умовами, так і з наявністю перспективних вітчизняних сортів, адаптованих до континентального клімату.

Слід зазначити, що споживачів дедалі більше цікавлять здоров'я та екологічність. Тому зростає попит на органічні фрукти та ягоди сортів, придатних для тривалого зберігання й транспортування. Також споживачі виявляють зростаючий інтерес до плодів нішевих культур –

актинїдії, обліпіхи, жимолості тощо. Це відкриває нові перспективи для диверсифікації асортименту садивного матеріалу та розширення ринків збуту. Спеціалізація виробників на таких культурах, що мають високу додану вартість, створить умови для розвитку локальних брендів та формування унікальних ринкових пропозицій.

Отже, перспективи українського розсадництва охоплюють не лише модернізацію виробничих процесів, а й формування нових стратегій виходу на зовнішні ринки. Поєднання державної підтримки, інвестицій у біотехнології та орієнтації на сучасні потреби споживачів створює підґрунтя для формування довіри інвесторів та споживачів та стійкого розвитку галузі в довгостроковій перспективі.

Кушнірук Т. М.^{1,*}, Ясінецька І. А.², Петрище О. І.³

*Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка 13,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: kuschniruk81@gmail.com

РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМАХ

В умовах ринкової економіки постає завдання максимального задоволення економічних інтересів як землекористувачів, так і держави, з урахуванням перспектив розвитку. Зважаючи на це, в Україні вся діяльність з організації використання й охорони земель навіть в умовах ринкової економіки повинна мати системний характер. Раціональне використання землі має базуватися на врахуванні різних аспектів землекористування та передбачати раціонально організовані в конкретних умовах простір і час для оптимального способу ефективного використання землі, підвищення родючості ґрунтів, збереження екологічної рівноваги в природі.

Раціональне землекористування й охорона земельних ресурсів охоплюють три групи питань: охорона землі від виснаження і підвищення її родючості – економічна група; охорона від забруднення та його попередження – екологічна; підтримання мінімально допустимого рівня добробуту населення, особливо сільської місцевості, – соціально орієнтована група.

Раціональне землекористування в регіональних господарських системах – це системне врахування властивостей і особливостей землі й ландшафту, що базується на врахуванні різних аспектів землекористування певної самостійної економічної системи, орієнтується на підвищення родючості ґрунтів, збереження екологічної рівноваги в природі, забезпечуючи високу ефективність виробничої та іншої діяльності й корисних властивостей землі.